

Deres ref.:
Saksbehandler: IAL
Vår ref.: 08/11375
Dato: 30.09.2009

Vedr. spørsmål om beslag av pass, førerkort, bilnøkler m.v. overfor pasienter underlagt vedtak om tvungent psykisk helsevern

Helsedirektoratet viser til Deres henvendelse av 03.12.2008 vedrørende ovennevnte problemstilling. Vi beklager lang saksbehandlingstid.

I det følgende vil direktoratet på prinsipielt grunnlag foreta en vurdering av hvorvidt pass, førerkort, bilnøkler m.v. kan beslaglegges når en pasient er underlagt vedtak om tvungent psykisk helsevern. Langt på vei kan vurderingene benyttes som utgangspunkt for drøftelse av lignende problemstillinger.

1. Rettslig utgangspunkt

Et generelt utgangspunkt er at ethvert individ har selvbestemmelsesrett i forhold til sitt liv, sin frihet, sin helse m.v. Inngrep i dette utgangspunktet krever at det foreligger gyldig hjemmelsgrunnlag. Dersom slikt rettsgrunnlag ikke foreligger vil som et utgangspunkt straffeloven § 222 og 223 kunne komme til anvendelse. Tvungent psykisk helsevern er å anse som et svært inngripende tiltak overfor enkeltpersoner og må være direkte hjemlet i loven. Spørsmålet her dreier seg om i hvilken grad det finnes hjemmel for å beslaglegge pasienters pass, bilnøkler, førerkort m.v. mens de er underlagt vedtak om tvungent psykisk helsevern.

2. Grunnlag som ikke gir hjemmel for beslag

2.1 Husordensreglement

I og med instruksjonsmyndighet og eierrådighet, kan visse forhold reguleres i husordensreglementet for å sørge for ro og orden innenfor en institusjon. Det kan for eksempel dreie seg om tid og sted for måltider, arbeid, tv-kikking og besøk, bruk av fellesarealer, røyking m.v. Det er kun anledning til å ha regler som er nødvendige ut fra hensynet til driften av institusjonene og hensynet til at mange mennesker oppholder seg under samme tak. Husordensregler kan ikke inneholde restriksjoner som må betraktes som svært inngripende overfor den enkelte pasient. Det må videre være tale om regler som kan gjøres gjeldende overfor alle pasienter uten individuelle tilpasninger. Husordensreglement kan heller ikke

Helsedirektoratet • «Soa_Navn»

«Sse_Navn»

«Sbr_Navn», tlf.: «Sbr_Tlf»

Postboks 7000 St. Olavs plass, 0130 Oslo • Besøksadresse: Universitetsgata 2, Oslo • Tlf.: 810 20 050
Faks: 24 16 30 01 • Org. nr.: 983 544 622 • postmottak@helsedir.no • www.helsedirektoratet.no

inneholde regler om tiltak som nærmer seg inngrepsgraden i vedtak som er hjemlet i psykisk helsevernloven kap. 4.¹

2.2 "Ufrivillig samtykke"

Det er ikke adgang til å ta beslag i gjenstander med hjemmel i et samtykke som ikke er avgitt frivillig. Det ligger i sakens natur at et samtykke som er avgitt på bakgrunn av trusler eller utilbørlig overtalelse ikke kan betraktes som et gyldig samtykke.²

3. Beslagshjemler i passloven og vegtrafikkloven

Passloven gir særskilte hjemler for at politiet kan nekte å utstede pass, kreve pass innlevert og for å beslaglegge pass. For at denne muligheten skal kunne benyttes overfor pasienter i det psykiske helsevern, må det foreligge gyldig hjemmelsgrunnlag for å formidle ellers taushetsbelagte opplysninger til politiet.³

Det følger av passloven § 7 første ledd bokstav b) at politiet⁴ kan kreve passet innlevert dersom det foreligger forhold som er nærmere opplistet i § 5. Om besitter av pass ikke etterkommer krav om innlevering, kan politiet ta beslag i passet, jf. § 7 annet ledd. § 5 gir nærmere regler om i hvilke situasjoner politiet kan kreve passet innlevert.

Aktuelt her er tredje ledd bokstav b) hvor det fremgår at dette kan kreves dersom *"søkeren er alvorlig sinnslidende eller psykisk utviklingshemmet og ikke vil være i stand til å ta vare på seg selv i utlandet"*.

Mulighet for beslag av førerkort m.v. er regulert i vegtrafikkloven § 34. For å inneha førerkort må man tilfredsstille krav i f. t. helse, førlighet, edruelighet og vandel for øvrig. Dersom det kan stilles spørsmål ved dette, kan politiet kreve at vedkommende gjennomgår en legeundersøkelse m.v. Retten til å kjøre bil, kan tilbakekalles av politiet etter denne hjemmelen. Også her må helsetjenesten ha hjemmel for unntak fra taushetsplikten for å ta kontakt med politiet.

Når vilkårene for beslag i passloven § 7 eller vegtrafikkloven § 34 er oppfylt, vil imidlertid ofte hjemler for unntak fra taushetsplikt – herunder opplysningsplikt i henhold til helsepersonelloven § 31 – foreligge. Dette må vurderes konkret i den enkelte situasjon.

4. Øvrige hjemler for inndragning

Når det gjelder tiltak overfor pasienter mens de er underlagt tvungent psykisk helsevern, følger det av forarbeidene til någjeldende lov om psykisk helsevern at kravet til hjemmel er blitt strengere enn tidligere:

¹ Se mer om husordensreglement i Riedl/Dahl Elde "Psykisk helsevernloven med nøkkelkommentarer", s 133.

² Se mer om samtykke i Helsedirektoratets rundskriv IS-10/2008 "Lov om pasientrettigheter kapittel 4 A" http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/rundskriv/rundskriv_lov_om_pasientrettigheter_kapittel_4_a_213454.

Se også rundskriv IS-12/2004 "Lov om pasientrettigheter"

³ Dette er omtalt i Rundskriv IS-15/2006 "Helsetjenestens og politiets ansvar for psykisk syke – oppgaver og samarbeid". http://www.helsedirektoratet.no/vp/multimedia/archive/00010/IS-15_2006_10356a.pdf (under revidering).

⁴ Vanlig passmyndighet er politiet, jf. passloven § 2.

"Den gangen lov om psykisk helsevern ble utarbeidet, var det en utbredt oppfatning at selve frihetsberøvelsen i betydelig utstrekning hjemlet tvangsbehandlingstiltak og andre tiltak som var nødvendige for gjennomføringen av det psykiske helsevern. På dette området av rettstenkningen har det imidlertid skjedd en utvikling. Det kreves i dag langt klarere hjemmel for restriktive tiltak. (...)

Et vesentlig aspekt ved denne utviklingen er også at det fra flere hold er etterlyst en bedre regulering av tiltak som i dag er mangelfullt regulert i eller i medhold av lov om psykisk helsevern"⁵

Et resultat av dette ble dagens kapittel 4 "Gjennomføring av psykisk helsevern" i lov om psykisk helsevern. Som et utgangspunkt kreves det dermed lovhjemmel også for å kunne gjennomføre inngrep som beslag av pass, førerkort, bilnøkler etc. Dette kan ikke gjøres i medhold av selve vedtaket om tvungent psykisk helsevern.

Som vi har sett ovenfor finnes det særskilte hjemler for at politiet kan inndra pass og førerkort. Disse må som utgangspunkt brukes når slike tiltak anses nødvendig.

Dersom en pasient er underlagt vedtak om tvungent psykisk helsevern uten døgnopphold og det anses nødvendig med inndragelse, skal også ovennevnte hjemler benyttes så langt det lar seg gjøre. Imidlertid er det gitt en fanebestemmelse i phvl § 4-2 om "vern om personlig integritet" som trekker frem rettslige prinsipper om medbestemmelse, selvbestemmelse, forholdsmessighet, og ikke minst – minste inngreps prinsipp. Dersom rømningsfare eller andre omstendigheter tilsier at en pasient bør underlegges tvungent vern med døgnopphold med mindre rømningsfaren kan reduseres på annen måte, må man i tråd med disse prinsippene kunne spørre pasienten om vedkommende er villig til å gi fra seg pass, bilnøkler, førerkort etc. i stedet for å måtte legges inn i institusjon. Imidlertid må pasienten da gis et reelt valg og et evt. samtykke må også for øvrig være fullt ut gyldig, jf. over.

5. Hvilke beslag kan gjøres i medhold av phvl kap. 4?

I psykisk helsevernloven kap. 4 er det gitt særlige bestemmelser om gjennomføringen av psykisk helsevern. Kapitlet omhandler generelle forhold ved gjennomføring og behandling i det psykiske helsevernet. De fleste bestemmelsene gjelder imidlertid særlig regulering av tvang og restriktive tiltak. I lovens forarbeider begrunnes behovet for denne reguleringen, som vist ovenfor, med den generelle rettsutviklingen i rettstenkningen, hvor det i dag stilles større krav til klare hjemler for tvangsinngrep og til saksbehandlingen rundt slike inngrep, enn den gang 1961-loven trådte i kraft. Det stilles i dag strengere krav til direkte forankring i lovens ordlyd for tiltak som pasienter oppfatter som inngripende, også under selve gjennomføringen av tvungent psykisk helsevern. Dette innebærer at tiltak som for eksempel å inndra pass, førerkort, bilnøkler m.v. så langt som mulig bør gjennomføres i samsvar med direkte hjemler for dette, dvs. med politiets bistand som nevnt ovenfor. Enkelte beslag vil likevel kunne hjemles i phvl kap. 4.

De aktuelle bestemmelsene i kap. 4 gjelder imidlertid kun for pasienter som mottar helsehjelp i institusjon og kan dermed ikke benyttes overfor pasienter som er underlagt vedtak om tvungent psykisk helsevern uten døgnopphold. Dette begrenser betydningen av disse bestemmelsene i f. t. tematikken i dette brevet, da spørsmålene ofte vil være særlig relevante overfor personer som ikke er innlagt i institusjon. En konsekvens av dette vil være at det kan bli nødvendig først å overføre pasienten til tvungent psykisk helsevern med døgnopphold, for så evt. å fatte beslagsvedtak i medhold av phvl. kap. 4, dersom det skulle vurderes nødvendig i tillegg til overføringen.

⁵ Se Ot. prp. nr. 11 (1998 – 1999) s 17 annen spalte

I henhold til phvl § 4-7 kan det foretas beslag i visse tilfeller. § 4-7 første ledd første punktum lyder som følger:

"Den faglig ansvarlige kan vedta at medikamenter, rusmidler, rømningshjelpemiddel eller farlig gjenstand som blir funnet ved inngrep som nevnt i §§ 4-5 fjerde ledd og 4-6 første ledd, skal beslaglegges."

Det er direktoratets vurdering at bilnøkler kan beslaglegges i henhold til nevnte bestemmelse dersom bilen vil kunne benyttes som rømningshjelpemiddel mens pasienten er innlagt i institusjon. Det må imidlertid foretas en konkret vurdering hvor det blant annet ses hen til sannsynligheten for at pasienten vil benytte bilen som rømningshjelpemiddel, hvor bilen befinner seg etc. Det følger av forarbeidene at lovgiver med "rømningshjelpemiddel" første og fremst har tenkt på gjenstander som direkte kan benyttes for å rømme, herunder for å komme seg ut av bygningen, eksempelvis lommekniv eller våpen.⁶ I visse tilfeller, hvor det ut fra de konkrete forholdene framstår som en nærliggende og reell mulighet at pasienten benytter nøklene til å rømme fra institusjonen i den aktuelle bilen, vil bilnøkler etter direktoratets vurdering kunne beslaglegges i medhold av phvl. § 4-7.

Etter vår vurdering kan imidlertid ikke pass eller førerkort beslaglegges i medhold av phvl. § 4-7. Denne typen dokumenter blir etter vårt syn et for indirekte hjelpemiddel ved en evt. rømning til å omfattes av begrepet "rømningshjelpemiddel" slik dette er presisert i forarbeidene. Evt. beslag må derfor skje i henhold til ovennevnte bestemmelser i veitrafikkloven og passloven.

Vennlig hilsen

Anne-Grete Kvanvig e.f.
fung. avdelingsdirektør

Ingunn Alvik
rådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk

Kopi:
Landets kontrollkommisjoner
Helse- og omsorgsdepartementet
Landets fylkesmenn

⁶ SE "Ot.prp. nr. 11 (1998 – 99) Om lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern" s 168 – 169.